

Lasten kaltoinkohtelu ja siihen puuttuminen viranomaisyhteistyönä

13.10.2016

Mikko Lavonius

Lastentautien ylilääkäri

Päijät-Hämeen Keskussairaala

Mitä on kaltoinkohtelu?

- Kaltoinkohtelu voi olla
  - fyysistä pahoinpitelyä,
  - psyykkistä väkivaltaa,
  - seksuaalista hyväksikäyttöä tai
  - puutteellista hoitoa.
- Kaltoinkohdeltuja lapsia on olemassa, vaikka tämän tosiasian kieltäminen emotionaalisesti on tavallista.

Epäilyn herääminen

- lapsi kertoo asiasta
- joku muu kertoo asiasta
- lapsen käytös
- vammoja/muita löydöksiä
- lapsen piirustukset

Viranomaisyhteistyö lapseen kohdistuneen rikoksen selvittelyssä

- **Poliisi**
  - selvittely on esitutkintaa, josta vastaa poliisi
- **Sosiaalitoimi – Lastensuojelu**
  - lapsen turvallisuuden varmistaminen
- **Terveydenhuolto**
  - vammojen (fyysisten ja psyykkisten) tutkiminen, hoito ja jatkoseuranta
  - Lasten ja nuorten oikeuspsykiatrinen keskus (Tampere)
    - Osaaminen – sinne keskitetty tutkimukset
    - Poliisin virka-apupyynnön kautta
- **Oikeuslaitos**
  - syyteharkinta ja oikeudenkäynti

Lastensuojelulaki 25 § , **Ilmoitusvelvollisuus**

- ”ammattihenkilöt ovat **velvollisia** salassapitosäännösten estämättä **viipymättä ilmoittamaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle**, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää **mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä**”

Ilmoitusvelvollinen on 1.4.2015 lukien velvollinen ilmoittamaan sekä lapseen kohdistuneesta pahoinpitelyepäilystä että lapseen kohdistuneesta seksuaalisen hyväksikäytön epäilystä lastensuojelun lisäksi suoraan poliisille

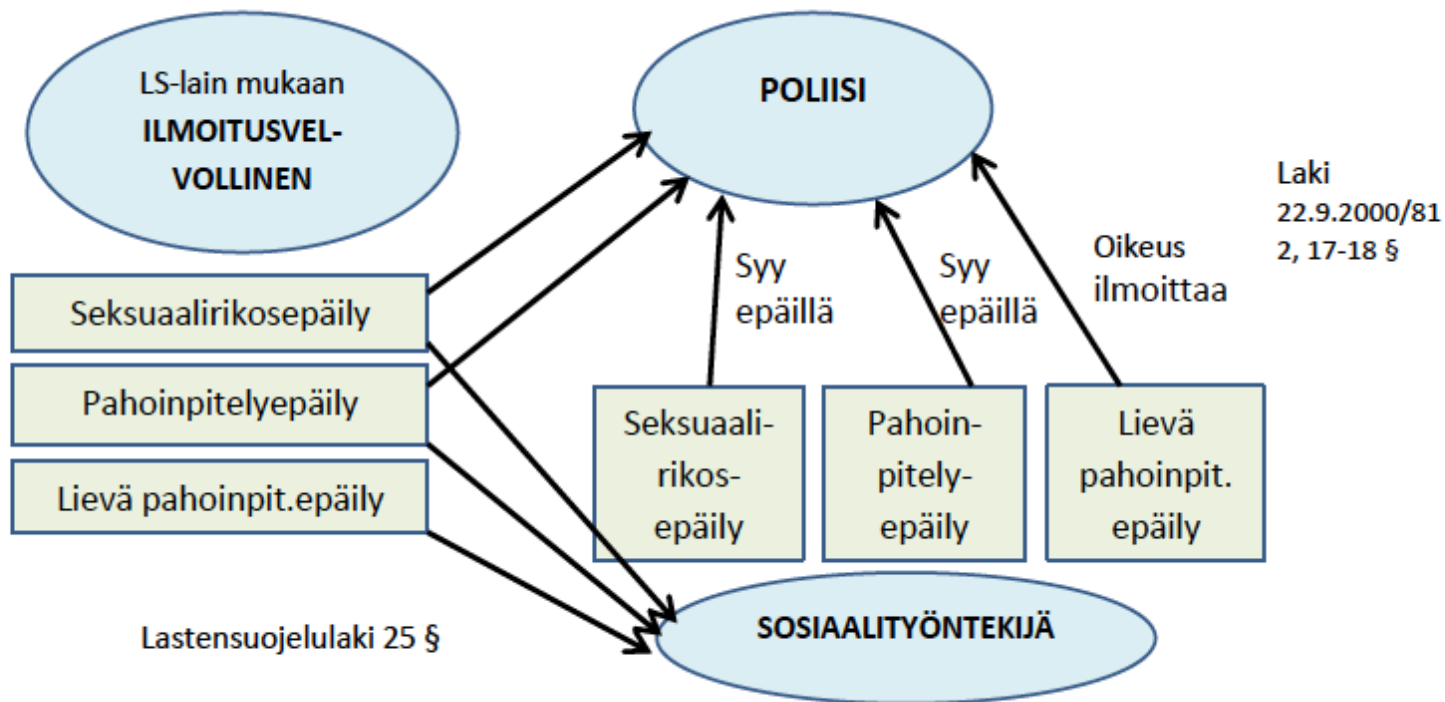
- 1) Sosiaali- ja terveydenhuollon ja lasten päivähoidon;
- 2) opetustoimen;
- 3) nuorisotoimen;
- 4) poliisitoimen;
- 5) Rikosseuraamuslaitoksen;
- 6) palo- ja pelastustoimen;
- 7) sosiaalipalvelujen, lasten päivähoidon tai terveydenhuollon palvelujen tuottajan;
- 8) opetuksen tai koulutuksen järjestäjän;
- 9) seurakunnan tai muun uskonnollisen yhdyskunnan;
- 10) kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta annetun lain ([746/2011](#)) 3 § :ssä [tarkoitettuna vastaanottokeskuksen ja järjestelykeskuksen](#);
- 11) hätäkeskustoimintaa harjoittavan yksikön;12) koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa harjoittavan yksikön;
- 13) Tullin;
- 14) rajavartiolaitoksen; taikka
- 15) ulosottoviranomaisen palveluksessa tai luottamustoimessa olevat henkilöt tai vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa tai itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivat henkilöt sekä kaikki terveydenhuollon ammattihenkilöt
- **Myös muu** kuin 1 momentissa tarkoitettu **henkilö voi tehdä tällaisen ilmoituksen** häntä mahdollisesti koskevien salassapitosäännösten estämättä.

Lastensuojelulaki 25 § , **Ilmoitusvelvollisuus**

- Edellä 1 momentissa tarkoitetuilla henkilöillä on **velvollisuus tehdä** salassapitosäännösten estämättä **ilmoitus poliisille**, kun heillä on tehtävässään tietoon tulleiden seikkojen perusteella **syytä epäillä**, että lapseen on kohdistettu:
  - 1) rikoslain 20 luvussa **seksuaalirikoksena** rangaistavaksi säädetty teko; tai
  - 2) sellainen rikoslain 21 luvussa **henkeen ja terveyteen kohdistuvana rikoksena rangaistavaksi säädetty teko**, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta

Ilmoitusvelvollisuutta ei voi siirtää toiselle.

Oleellista tietoa voi jäädä pois.

Alueellinen toimintaohjeisto

- **Viranomaisten toimintaohjeisto lapsen kaltoinkohtelueluopäilyn selvittelyyn**
  - Vain viranomaiskäyttöön
- Sosiaalialan osaamiskeskus Verso
- 8.10.2015 => syytä päivittää, mm. yhteystietoja
- Heinola, Lahti, Aava ja Oiva

- Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on **tunteita herättävä aihe**, ja omaisen hätä voi olla hyvin mukaansa tempaavaa.
- Epäilyn herätessä tulee käyttää aikaa tilanteen hallintaan ja rauhoittamiseen.
  - **Asiaa ei saa käsitellä lapsen kuullen muiden aikuisten kesken**
  - **Asiaa ei käsitellä lapsen kanssa epäilyn läsnä ollessa**
- Jokaisen lasten kanssa työtä tekevän on tärkeää osata **toimia** hyväksikäyttöepäilyn noustua esille **tavalla, joka ei aiheuta ongelmia mahdollisen rikosprosessin tutkintaan.**
- Käypä hoito -suositukseen tutustuminen etukäteen on yksi hyvä tapa varmistaa riittävät perustiedot aiheesta ja sen kohtaamisesta.
  - **hyväksikäyttöä ei voida diagnosoida psyykkisten oireiden perusteella**
- Epäilyn herätessä on tärkeää **kuunnella lasta ja dokumentoida tiedot yksityiskohtaisesti. Liiallinen kysymysten ja erityisesti suorien kysymysten esittäminen saattaa vaikuttaa kielteisesti rikosprosessiin.**
  - Käytetään avoimia kysymyksiä, esim.
    - **Mitä tarkoitat X:llä?, Kerro lisää?,**
- Somaattisten tutkimusten ajankohdan kiireellisyyden määrää hyväksikäyttöepäilyn viimeinen mahdollinen tapahtuma-ajankohta

Lapseen kohdistuneen seksuaalisen väkivallan epäilyn herätessä - mitä tulee huomioida? 2

- Hyväksikäyttökokemus on yhteydessä monenlaiseen psyykkiseen oireiluun. Oireilu voi kuitenkin olla hyvin moninaista, ja samankaltaista oireilua voi esiintyä useiden muiden tavallisempien ongelmien yhteydessä.
- Esimerkiksi yliseksualisoitunut käyttäytyminen mainitaan usein hyväksikäytön merkiksi, vaikka oireilun taustalla voi olla muita todennäköisempiä selityksiä.
- Jos epäily herää ulkosynnyttimien, välilihan tai peräaukon löydöksen tai fyysisten oireiden perusteella, tee lain velvoittamat ilmoitukset poliisille ja lastensuojeluun sekä lähete somaattiseen tutkimukseen erikoissairaanhoidon. Useimmiten fyysiset oireet ja löydökset johtuvat sairauksista.

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

- uhri alle 16v.
- koskettelemalla tai muulla tavoin*) seksuaalinen teko
- teko on omiaan vahingoittamaan uhrin kehitystä
- sukupuoliyhteys alle 16v. kanssa + kokonaisuus EI törkeä
- sukupuoliyhteys 16 – alle 18v. kanssa, kun tekijä vanhempi/vanhempaan rinnastettava JA sama talous
- **yritys on rangaistava**
- *) seksuaalisten asioiden kertominen, alistaminen katsomaan, seksuaalissävytteiset viestit, saa lapsen toimimaan seksuaalissävytteisesti, alastoman nukkuvan lapsen kuvaaminen

Kuinka toimia, jos lapsi kertoo seksuaalisesta hyväksikäytöstä?

- Kaikki tieto tulisi välittää mahdollisimman alkuperäisenä poliisille.
  - Yleisesti ottaen tulisi pyrkiä saamaan vain sen verran tietoa, että voidaan arvioida poliisille ilmoittamisen ja lastensuojeluilmoituksen tarpeellisuus. Samalla kuitenkin pidättäytyään ottamasta kantaa rikosepäilyyn.
  - Nuorta tai lapsen saattajaa informoidaan hyväksikäyttöepäilyyn liittyvästä ilmoitusvelvollisuudesta.
    - Onko lapsi turvassa? Onko saattaja epäilty?
- **Mikäli** lastensuojeluilmoitus koskee lapseen kohdistunutta seksuaali- tai pahoinpitelyrikosepäilyä ja **epäilty tekijä kuuluu lapsen lähipiiriin**, lastensuojelun **pitää neuvotella huoltajille ilmoittamisesta poliisin esitutkinnasta vastaavan tutkinnanjohtajan kanssa**. Tällöin voidaan sopia milloin ja miten huoltajille kerrotaan tehdystä lastensuojeluilmoituksesta.

Kuinka toimia, jos lapsi kertoo seksuaalisesta hyväksikäytöstä? 2

- **Kuuntele rauhallisesti lasta.**
  - Osoita lapselle, että hänen on turvallista kertoa kokemuksestaan aikuiselle, voi olla hyvinkin huojentavaa ja edistää mahdollista oikeusproessin aikana tapahtuvaa kuulemista.
- **Keskusteluun ei tulisi tuoda asioita, joita lapsi ei ole itse maininnut,** sillä jopa yksittäiset kysymykset saattavat alle kouluikäisen lapsen kohdalla vaikuttaa sekä lapsen muistikuvaan tapahtumista että hänen käsitykseensä siitä, mitä aikuinen toivoisi hänen kertovan.
- Älä moralisoi äläkä esitä mielipiteitä lapsen kertomasta, vaan **pysy neutraalina**. Lapsen tuntemusten **tulkinta tulisi jättää minimiin**, sillä sekä itse tapahtumiin että hyväksikäyttäjään saattaa liittyä hyvinkin ristiriitaisia tunteita.
- Voit kertoa lapselle, että ilmoitat asiasta muille viranomaisille. Jos mahdollista, kerro mitä seuraavaksi tapahtuu. Älä anna lapselle väärää tietoa tulevasta.
  - lapselle ei katteettomia lupauksia: "en kerro kellekään"/"sinun ei tarvitse koskaan enää kertoa kellekään"

Epäily lapsen fyysisestä pahoinpitelystä - tunnistaminen ja toimenpiteet (terveydenhuollossa)

- Lapsen pahoinpitelyn mahdollisuus tulisi muistaa silloin, kun
  - vammaan haetaan apua viiveellä tai ei ollenkaan
  - todetaan vammalöydöksiä, vaikka saattajilla ei ole tietoa tapaturmasta. Vamman synnyn kuvaus voi jäädä hyvin epämääräiseksi, ja se on usein ristiriidassa vamman tyypin, vaikeuden tai lapsen iänmukaisen liikunnallisen kehitysvaiheen kanssa.
  - Lapsi tai saattaja voi myös kertoa kaltoinkohtelusta.

Mustelmat, naarmut ja pinnalliset vammat

- Pahoinpitelymustelmien ja -jälkien tyypillisiä sijaintipaikkoja ovat selkä, kasvot, korvolehdet, niska, kaula, pakarat ja reisien takapinta.
- Pahoinpitelyyn viittaavat erityisesti useat ja mahdollisesti ryppäissä esiintyvät mustelmat tai jäljet, jotka voivat olla myös tarkkarajaisia ja oudon muotoisia.
- Mustelmien yhteydessä esiintyvät petekkiat ovat erityisen huolestuttavia löydöksiä.
- Hiuksista vetäminen saattaa aiheuttaa hiustenlähdön lisäksi pään ihoon mustelmia ja verenvuotoja.
- Puremajäljissä hammaslääkäri voi auttaa sen arvioimisessa, onko purija ollut lapsi vai aikuinen.
- **Nykytiedon mukaan mustelman ikää ei voi määrittää värin perusteella**

Mustelmat, naarmut ja pinnalliset vammat 2

- Luonnolliset mustelmat ovat yleisiä terveillä liikkuvilla lapsilla.
- Liikkumaan opettelevilla ja liikkuvilla lapsilla on mustelmia usein luisissa kohoamissa kuten kyynärvarsissa, otsassa, polvissa ja säärissä.
- Liikkumattoman lapsen mustelmat tulisi aina tutkia, ja jos niiden syyksi ei todeta sairautta, on tehtävä pahoinpitelyepäilyn selvitykset

Haasteita

- Pulmana voi olla se, että **epäily pahoinpitelystä jää vain muotoutumattoman huolen tasolle** ilman, että on olemassa vammoja, joihin puuttua tai tapahtumatietoja, joihin tarttua.
- Tällöin (lääkärin) kannattaa järjestää seurantakäyntejä, jotta hän saa lapsen tilanteesta paremman käsityksen.
- **Huoli kannattaa kertoa jo varsin varhaisessa vaiheessa neuvola- tai kouluterveydenhoitajalle**, jotka voivat omalta osaltaan seurata tilannetta mahdollisten verkostojensa kanssa.
  - Tietosuoja ei saisi olla esteenä lapsen todellisen tilanteen selvittelyssä eri ammattilaisten välillä.
- Vähitellen huolenaihe kannattaa pyrkiä selkeyttämään mahdollisimman konkreettiseksi, milloin lastensuojeluilmoituksen tekeminen on helpompaa ja sosiaalityöntekijällä paremmat lähtökohdat oman työskentelynsä aloittamiseen.
- Toisaalta (terveydenhuollon) ammattilaisten **pitkittynyt epämääräinen huoli lapsen tilanteesta on myös peruste olla yhteydessä lastensuojeluun**.
  - Muotoutumattomankin huolen välittämisestä voi seurata se, että lapsi saa oikea-aikaista apua.
- **AINA VOI KONSULTOIDA LASTENSUOJELUA JA/TAI POLIISIA**
  - **Mainitsematta lapsen tai nuoren nimeä**

Lisätietoa: Terveysportti

- Käypähoito suositus: Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn tutkiminen 5/ 2013
- Duodecim-lehden Teema-nro 10/2015:
  - Lapseen kohdistuva väkivalta - paraneeko tunnistaminen ja viranomaistyö?
  - Lastensuojelun tehtävät, kun lapsen epäillään kokeneen väkivaltaa
  - Rikostutkinta lapseen kohdistuvissa väkivalta- ja seksuaalirikoksissa
  - Lapseen kohdistuneen seksuaalisen väkivallan epäilyn herätessä - mitä tulee huomioida?
  - Epäily lapsen fyysisestä pahoinpitelystä - tunnistaminen ja toimenpiteet terveydenhuollossa
  - Radiologiset tutkimukset epäiltäessä lapsen fyysistä pahoinpitelyä - Radiologin rooli tunnistuksessa